

İctimai Sektor üçün 17 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı

“Torpaq, tikili və avadanlıqlar”

Mündəricat

	Maddə
Standartın məqsədi və tətbiq sahəsi	1-9
İrsi aktivlər	9–12
Əsas anlayışlar	13
Tanınma	14–25
İnfrastruktur aktivləri	21
İlkin məsrəflər	22
Növbəti məsrəflər	23–25
Tanınma zamanı qiymətləndirmə	26–41
Dəyərin komponentləri	30–36
Dəyərin qiymətləndirilməsi	37–41
Tanınmadan sonra qiymətləndirmə	42–81
Dəyər modeli	43
Yenidən qiymətləndirmə modeli	44–58
Amortizasiya	59–78
Amortizasiya edilə bilən miqdar və amortizasiya müddəti	66–75
Amortizasiya metodu	76–78
Dəyərsizləşmə	79
Dəyərsizləşmənin kompensasiyası	80–81
Tanınmanın dayandırılması	82–87
Məlumatın açıqlanması	88–94
Keçid müddələri	95–106
Qüvvəyə minmə tarixi	107–108
16 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı ilə müqayisə	

Standartın məqsədi

1. Bu Standartın məqsədi torpaq, tikili və avadanlıq üçün Uçot Qaydasını göstərməkdir, belə ki, maliyyə hesabatı istifadəçiləri təşkilatın öz torpaq, tikili və avadanlığındakı investisiya və belə investisiyada olan dəyişiklər haqqında məlumatı seçə bilsin. Torpaq, tikili və avadanlıq üçün uçotda prinsipial məsələlər (a) aktivlərin tanınması, (b) onların uçot dəyərinin müəyyənləşdirilməsi və (c) onlarla əlaqədar tanınmalı olan amortizasiya xərcləri və dəyərsizləşmə zərərləridir.

2. Maliyyə hesabatını mühasibat uçotunun hesablama metoduna uyğun olaraq hazırlayan və təqdim edən təşkilat bu Standartı aşağıdakı amillər istisna olmaqla torpaq, tikili və avadanlıq uçotuna tətbiq etməlidir:

(a) Digər İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı ilə əlaqəli olan fərqli uçot qaydası qəbul olunarsa;

(b) İrsi aktivlərlə münasibətdə. Lakin, 88, 89 və 92-ci maddələrin açıqlama tələbləri tanınmış irsi aktivlər üçün tətbiq edilir.

3. Bu Standart Dövlət Biznes Təşkilatlarından başqa bütün ictimai sector təşkilatlarında tətbiq edilir.

4. İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı üçün hazırlanmış ilkin qeydlər, Dövlət Təşkilatlarının (DT) Beynəlxalq Mühasibat standartları bürosu tərəfindən hazırlanmış Beynəlxalq Maliyyə Hesabatları Standartları tətbiq etdiyini izah edir. DTlər İctimai Sektor üçün 1 №. - li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında – Maliyyə Hesabatının Təqdimatında müəyyən edilib.

5. Bu Standart aşağıdakılar da daxil olmaqla torpaq, tikili və avadanlıqlara tətbiq olunur:

(a) Peşəkar hərbi avadanlıq; və

(b) İnfrastruktur aktivlər.

95-104-cü maddələrdəki keçid müddəaları 5 illik keçid müddəti ərzində bütün torpaq, tikili və avadanlıqların tanıma tələbindən irəli gələn güzəşti təmin edir.

6. Bu Standart aşağıdakılara tətbiq edilmir:

(a) Kənd Təsərrüfatı Fəaliyyəti ilə bağlı bioloji aktivlərə (bax: İctimai Sektor üçün 27 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı, Kənd Təsərrüfatı); yaxud

(b) Neft, təbii qaz, və oxşar bərpa olunmayan ehtiyatlar kimi yeraltı sərvətlərə və faydalı qazıntılardan istifadə hüquqlarına (bax: yeraltı sərvətlərlə, faydalı qazıntılardan istifadə hüquqları və oxşar bərpa olunmayan resurslarla bağlı müvafiq beynəlxalq və yaxud milli uçot standartı).

Lakin buna baxmayaraq, bu Standart bu maddənin 6(a) və 6(b) bəndlərində təsvir edilmiş aktivlərin inkişafı və saxlanması üçün istifadə olunan torpaq, tikili və avadanlıqlara tətbiq edillir.

7. Digər İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları bu Standartda fərqli yanaşmaya əsaslanmış torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin tanınmasını tələb edə bilər. Məsələn, İctimai Sektor üçün 13 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı,

İcarələr, təşkilatın risk və mükafatların transferi əsasında icarəyə verilmiş torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin tanınmasının qiymətləndirilməsini tələb edir. Buna baxmayaraq, belə hallarda, bu aktivlər üzrə uçot qaydasının digər aspektləri, o cümlədən amortizasiya bu Standart tərəfindən göstərilir.

8. İctimai Sektor üçün 16.Nöli Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına (İnvestisiya mülkiyyəti) müvafiq olaraq investisiya mülkiyyəti üçün dəyər modelindən istifadə edən təşkilat, bu Standartdakı dəyər modelindən istifadə etməlidir.

İrsi Aktivlər

9. Bu Standart təşkilatdan torpağın, tikilinin və avadanlığın təyinatına və tanınma kriteriyasına uyğun gələ bilən irsi aktivləri tanımağı tələb etmir. Əgər təşkilat irsi aktivləri tanısa, o açıqlama tələblərini tətbiq etməlidir və eyni zamanda bu Standartın ölçü tələblərini tətbiq edə bilər, lakin, bu ondan tələb edilmir.

10. Bəzi aktivlər onların mədəniyyət, ekoloji və tarixi əhəmiyyətinə görə irsi aktivlər kimi göstərilir. İrsi aktivlərə misal olaraq tarixi bina və abidələri, arxeoloji əraziləri, mühafizə ərazilərini, təbii qoruqları və incəsənət əsərlərini göstərmək olar. Aşağıdakılar da daxil olmaqla müəyyən xüsusiyyətlər tez-tez irsi aktivləri əks etdirir (bu xüsusiyyətlərin belə aktivlər üçün xüsusi olmadığına rəğmən):

(a) Onların mədəniyyət, ekologiya, təhsil və tarix baxımından dəyəri tamamilə bazar qiymətlərinə əsaslanmış maliyyə dəyərində çətin ki tam olaraq əks olunsun;

(b) Qanuni öhdəliklər satışı ciddi qadağalar qoya bilər;

(c) Onların yeri dəyişilməzdir və hətta fiziki vəziyyətləri korlansa belə dəyərləri zamanla arta bilər, və;

(d) Onların bəzi hallarda bir neçə yüz il olan lazımi mövcudiyyətini dəyərləndirmək çətin ola bilər. İctimai sektor təşkilatları çox illər əvvəl alınma, bağışlanma, vəsiyyət edilmə, müsadirə edilmə kimi müxtəlif vasitələrlə ələ keçirilmiş irsi aktivlərin böyük hissəsinə sahib ola bilərlər. Bu aktivlər nadir hallarda nəgd pul axını yaratma qabiliyyətinə görə qorunur və bu məqsəd üçün istifadə edilərkən qanuni və sosial maneələr ola bilər.

11. Bəzi irsi aktivlərin irsi dəyəri yox, gələcəkdə iqtisadi mənfəəti və xidmət potensialı var, məsələn, ofis binası kimi istifadə edilən tarixi bina. Bu hallarda, onlar torpaq, tikili və avadanlığın digər obyektini kimi eyni əsas üzrə ölçülə və tanınma bilər. Digər irsi aktivlərə gəlincə, onların gələcəkdə iqtisadi mənfəətinə və ya xidmət potensialına irsi xüsusiyyətlərinə görə məhdudiyyət qoyulur, məsələn, abidələr və xarabalıqlar. Gələcəkdə iqtisadi mənfəət və xidmət potensialının mövcud olması ölçü əsasının seçiminə təsir göstərə bilər.

12. 88-94-cü maddələrdəki açıqlama tələbləri təşkilatdan tanınmış aktivlər haqqında açıqlama hazırlamağı tələb edir. Bu səbəbdən irsi aktivləri tanıyan təşkilatdan belə məsələlərdə həmin aktivlərə münasibətdə açıqlama tələb olunur, məsələn:

(a) İstifadə olunmuş ölçü əsası;

(b) Əgər varsa, istifadə olunmuş amortizasiya modeli;

- (c) Ümumi balans dəyəri;
- (d) Əgər varsa, dövrün sonunda yığılmış amortizasiya;
- (e) Müəyyən komponentləri göstərməklə, dövrün sonunda və əvvəlində balans dəyərinin uzlaşdırılması.

Əsas anlayışlar

13. Bu Standartda istifadə edilmiş terminlər aşağıdakı mənaları ifadə edir

Balans dəyəri (Bu Standartın məqsədi üçün) elə bir dəyərdir ki, aktivlər hər hansı toplanmış amortizasiya və dəyersizləşmə zərərləri çıxıldıqdan sonra tanınır.

Torpaq, tikili və avadanlıqlar sinfi dedikdə təşkilatın əməliyyatlarında, maliyyə hesabatlarında açıqlama məqsədi üçün vahid maddə kimi göstərilən və oxşar xüsusiyyətə və ya funksiyaya malik aktivlərin qruplaşdırılması başa düşülür.

Amortizasiya edilə bilən dəyər aktiv dəyəri və yaxud qalıqı çıxıldıqdan sonra dəyəri əvəz edən digər məbləğdir.

Amortizasiya istismara yararlı müddətdə aktivlərin amortizasiya edilmiş dəyərinin müəyyən olunmuş hissələrlə müntəzəm olaraq (sistematik) paylaşdırılmasıdır (bölüşdürülməsidir).

Təşkilata xas olan dəyər aktivin davamlı istifadəsindən və istismar müddətinin sonunda silinməsindən və ya öhdəliyin yerinə yetirilməsilə bağlı yaranması gözlənilən nağd vəsait axınının diskontlaşdırılmış dəyəridir.

Pul vəsaitləri yaradan aktivlərin dəyersizləşmə zərəri aktivin balans dəyərinin bərpa oluna bilən dəyərindən artıq olan məbləğdir.

Qeyri-pul vəsaitləri yaradan aktivlərin dəyersizləşmə zərəri aktivin balans dəyərinin bərpa oluna bilən xidmət dəyərindən artıq olan məbləğdir.

Torpaq, tikili və avadanlıqlar real obyektlərdir ki:

(a) Malların və ya xidmətlərin təchizatında və ya istehsalında, digər tərəflərə icarəyə vermək və ya administrativ məqsədlərdə istifadə etmək üçün qorunur; və

(b) bir hesabat dövründən artıq istifadə edilməsi gözlənilir.

Bərpa oluna bilən dəyər satış məsrəfləri çıxılmaqla pul vəsaiti yaradan aktivin ədalətli dəyəri və istifadə dəyərinin daha yüksək olanıdır.

Bərpa edilə bilən xidmət dəyəri satış məsrəfləri çıxılmaqla qeyri-pul vəsaiti yaradan aktivin ədalətli dəyəri və istifadə dəyərinin daha yüksək olanıdır.

Aktivin qalıq dəyəri aktivin istifadə müddətinin sonunda gözlənilən vəziyyətə uyğun olduqda realizasiya ilə bağlı ehtimal olunan xərclər çıxıldıqdan sonra təşkilatın aktivlərin reallaşmasından əldə edə biləcəyi təxmini məbləğdir.

İstifadə müddəti aşağıdakılardır:

- (a) Aktivin təşkilat tərəfindən istifadə edilə biləcəyi dövrüdür; yaxud
- (b) **Təşkilat tərəfindən aktivdən əldə edilməsi** gözənilən məhsulun və ya oxşar vahidlərin sayı.

İctimai Sektor üçün digər Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarında müəyyən edilmiş şərtlər bu Standartda digər standartlarda olduğu kimi eyni **mənada işlədilir və ayrıca nəşr edilən Müəyyən Edilmiş Terminlər Lüğətində** yenidən düzəldilir.

Tanınma

14. Torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin dəyəri aşağıdakı şərtlərlə aktiv kimi tanınma bilər:

(a) **həmin obyektə bağlı gələcək iqtisadi səmərənin və ya xidmət potensialının təşkilata daxil olması** ehtimal edildikdə; və

(b) obyektin qiyməti və ya ədalətli dəyəri etibarlı əsasla qiymətləndirilə bildikdə.

17. Ehtiyat hissələr, ehtiyat avadanlıq və köməkçi avadanlıqlar torpaq, tikili və avadanlıq tərifinə cavab verdikdə bu standarta uyğun tanınır. Digər hallarda onlar mal-material ehtiyatları kimi tanınmalıdır.

18. Hazırkı Standart torpaq, tikili və avadanlıqlar anlamına gələn obyektin nədən ibarət olduğunu, yəni aktivin tanınması üçün ölçü vahidini müəyyən etmir. Bu mülahizə tanınma meyarlarını təşkilatın xüsusi vəziyyətlərinə tətbiq edən zaman tələb olunur. Ayrılda əhəmiyyətsiz olan maddələrin qruplaşdırılması və bu meyarın ümumi dəyərə tətbiq edilməsi daha məqsədə müvafiq olardı.

19. Təşkilat bu tanınma prinsipləri altında bütün torpaq, tikili və avadanlıq xərclərini onların meydana gəlmə anında qiymətləndirir. Bu xərclərə torpaq, tikili və avadanlıqlara aid obyektlərin ilkin alınması və ya yaradılması üçün çəkilən və sonralar həmin obyektlərə əlavə edilməsi, müəyyən hissəsinin dəyişdirilməsi və ya onlara xidmətin göstərilməsi üçün çəkilən məsrəflər aiddir.

20. Peşəkar hərbi texnika, adətən, torpaq, tikili və avadanlıq təyinatına cavab verir və bu standarta uyğun olaraq aktiv kimi tanınmalıdır.

İnfrastruktur aktivləri

21. Bəzi aktivlər infrastruktur aktivləri kimi göstərilir. İnfrastruktur aktivləri haqqında ümumi qəbul edilmiş təyinat olmasa da, bu aktivlər adətən aşağıdakı xüsusiyyətlərdən bəzisini yaxud hamısını özündə təzahür etdirir:

(a) Sistemin və ya şəbəkənin bir hissəsi olmaları;

(b) Təbiətdə ixtisaslaşması və alternativ istifadəsinin olmaması;

(c) Hərəkətsiz olmaları; və

(d) Satışla bağlı məhdudiyətlərə məruz qala bilmələri.

Baxmayaraq ki, ictimai sektorda infrastruktur aktivlərinin mülkiyyəti təşkilatlar üçün məhdudlaşdırılmır, tez-tez əhəmiyyətli infrastruktur aktivlərinə dövlət sektorunda rast

gəlinir. İnfrastruktur aktivləri torpaq, tikili və avadanlığın təyinatına cavab verir və bu Standarta uyğun olaraq uçota alınmalıdır. İnfrastruktur aktivlərinə misal olaraq yol şəbəkələri, kanalizasiya sistemləri, su və enerji təchizatı sistemləri və kommunikasiya şəbəkələrini göstərmək olar.

İlkin məsrəflər

22. Torpaq, tikili və avadanlıq obyektləri təhlükəsizlik və ekoloji səbəblərdən lazım oluna bilər. Belə torpaq, tikili və avadanlıqların əldə edilməsi, gələcəkdə ayrıca mövcud olan obyektin iqtisadi mənfəətini və xidmət potensialını birbaşa artırmamağına baxmayaraq, təşkilat üçün digər aktivlərindən gələcəkdə iqtisadi səmərə və ya xidmət potensialının əldə edilməsi üçün zəruri ola bilər. Torpaq, tikili və avadanlığın bu cür obyektləri aktivlər kimi tanınır, çünki onlar təşkilata digər aktivlərdən əvvəlkindən daha çox iqtisadi səmərə və ya xidmət potensialını əldə etmək imkanı verir. Məsələn, yanğın təhlükəsizliyi qaydaları yeni sprinkler (çiləyici) sistemini modifikasiya etmək üçün xəstəxana tələb edə bilər. Bu mükəmməlliklər aktivlər kimi tanına bilər, çünki, təşkilat xəstəxananı onlarsız idarə edə bilməz. Lakin, bu cür və əlaqədar aktivlərin yekun balans dəyəri İctimai Sektor üçün 21 №. Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına (Qeyri-pul vəsaitləri yaradan aktivlərin dəyərsizləşməsi) uyğun olaraq dəyərsizləşmə üzrə nəzərdən keçirilir.

Növbəti məsrəflər

23. 14-cü maddədə tanınma prinsiplərinə uyğun olaraq, təşkilat torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin balans dəyərində obyektin gündəlik xidmət məsrəflərini tanımır. Əvəzində bu məsrəflər mənfəət və zərərdə xərc kimi tanınır. Gündəlik xidmət məsrəfləri başlıca olaraq əmək və istehlak mallarının dəyəridir və bura kiçik hissələrin dəyəri də daxil ola bilər. Bu xərclərin məqsədi tez-tez torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin "təmiri və istismarı" üçün çəkilən xərclər kimi göstərilir.

24. Torpaq, tikili və avadanlığın bir neçə obyektinin hissələri mütəmadi məsafə yerdəyişməsi tələb edə bilər. Məsələn, yolun hər beş ildən bir malalanmağa ehtiyacı ola bilər, soba – istifadə saatından sonra yenidən qurulmağa, və yaxud təyyarə salonunun oturacaq kambuz kimi hissələri planerin istifadə müddətində bir neçə dəfə dəyişdirilməlidir. Torpaq, tikili və avadanlıq hissələri həmçinin, binanın iç divarlarının dəyişilməsi kimi daha az təkrarlanan yerdəyişmə və ya yaxud təkrarlanmayan yerdəyişməni yaratmaq üçün də tələb edilə bilər. 14-cü maddədəki tanınma prinsipi əsasında təşkilat tanınma meyarının ödənilməsi təqdirdə xərclər yaranan zaman torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin əvəz edilən hissəsinin xərclərini sözügedən obyektin balans dəyərində tanıyır. Əvəz edilən hissələrin balans dəyərinin tanınması bu Standartın tanınmanın dayandırılması haqqında olan bölmələrinə uyğun olaraq dayandırılır. (82-87-ci maddələrə bax).

25. Torpaq, tikili və avadanlıqlara aid edilən obyektlərdən (məsələn, təyyarə) müntəzəm istifadə edilməsi şərti yoxlanılan obyektin hər hansı hissəsinin əvəzləşdirilib-əvəzləşdirilməməsindən asılı olmayaraq, həmin obyektlərdə nasazlığın olub-olmaması predmetinə əsaslı texniki təftişin aparılması ola bilər. Hər dəfə belə əsaslı təftişin aparılması zamanı yoxlamaya çəkilən məsrəflər, tanınma meyarlarına uyğun gəldikdə,

torpaq, tikili və avadanlıqların balans dəyərində əvəzləşdirmə kimi tanınır. Balans dəyərində qalan hər hansı keçmiş yoxlamanın məsrəflərinin (fiziki forması olan hissələrdən fərqli olaraq) tanınması dayandırılır. Bu, keçmiş yoxlamanın məsrəfləri obyektin alınması və yaxud inşa edilməsi əməliyyatında müəyyən edilib-edilməməsindən asılı olmayaraq baş verir. Zərurət yarandıqda, gələcəkdə oxşar yoxlamalar üzrə ehtimal olunan məsrəflər obyekt əldə olunan və ya inşa edilən zaman onun balans dəyərində mövcud olan yoxlama komponentinin dəyərini göstəricisi kimi istifadə oluna bilər.

Tanınma zamanı qiymətləndirmə

26. Aktiv kimi tanınmaq üçün müəyyən olunmuş torpaq, tikili və avadanlıq obyektini öz dəyərində qiymətləndirilməlidir.

27. Aktiv qeyri birja əməliyyatları yolu ilə əldə edilirsə, onun dəyəri əldə olunma tarixinə görə ədalətli dəyərlə ölçülməlidir.

28. Torpaq, tikili və avadanlıq obyektini qeyri-birja əməliyyatları yolu ilə əldə edilə bilər. Məsələn, torpaq təşkilat tərəfindən pulsuz və yaxud rəsmi kompensasiya kimi hökumətə parkları, yolları və səkileri inkişaf etdirmək üçün ianə kimi verilə bilər. Aktiv həmçinin sekvestr gücü ilə də qeyri-birja yolu ilə əldə edilə bilər. Bu hallarda, obyektin qiyməti onun əldə olunma tarixinə görə ədalətli dəyəridir.

29. Bu standartın məqsədinə uyğun olaraq pulsuz və ya nominal dəyər müqabilində əldə edilən torpaq, tikili və avadanlıqlar maddəsinin tanınması zamanı onun 27-ci maddədə əsasən ədalətli dəyərlə ölçülməsi yenidən qiymətləndirmə deyildir. Müvafiq olaraq, 44-cü maddədə yenidən qiymətləndirmə tələbləri və 45-50-ci maddələrdə yardımçı şərtlər, yalnız təşkilat torpaq, tikili və avadanlıqlar maddəsinə növbəti hesabat dövrlərində qiymətləndirməyi qərara alan zaman tətbiq edilir.

Dəyərin komponentləri

30. Torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin dəyərini tərkib hissələri aşağıdakılardır:

(a) Ticarət endirimləri çıxıldıqdan sonra idxal rüsumları və alışla bağlı əvəzləşdirilməyən vergilər də daxil olmaqla alış qiyməti.

(b) Aktivdən təşkilat rəhbərliyi tərəfindən müəyyən edilmiş tərzdə istifadə edilməsi üçün onun lazımı istismar yerinə və vəziyyətinə gətirilməsinə çəkilən hər hansı məsrəflər.

(c) Məsrəflərin ilkin qiymətləndirilməsi obyektin alınması zamanı və ya onun ehtiyatlar yaratmaq məqsədilə deyil, digər məqsədlər üçün müəyyən müddət ərzində istifadə edilməsi nəticəsində demontajı və ləğvi, habelə onun yerləşdiyi sahənin bərpası kimi işlərin görülməsi üzrə təşkilatın öz üzərinə götürdüyü öhdəlik ilə əlaqədar çəkiləcək məsrəflərin ilkin smeta həcmi.

31. Birbaşa hesaba yazıla bilən xərclərə misal aşağıdakılardır:

(a) Torpaq, tikili və avadanlığın alınmasından və ya qurulmasından birbaşa irəli gələn işçilərin mükafatlandırılması xərci (işçilərin mükafatlandırılması haqqında beynəlxalq və Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında müəyyən olunduğu kimi);

(b) Ərazinin hazırlanması xərcləri;

(c) İlkin çatdırılma və təhvil verilmə xərcləri;

- (d) Quraşdırılma və konstruksiya xərcləri;
- (e) Aktivləri gətirərkən təqdim edilən obyektlərin satışından yaranan xalis gəlirləri çıxandan sonra aktivlərin düzgün işləyib-isləmədiyini yoxlamaq üçün xərclər (Sınaq avadanlığı zamanı yaranmış bu cür misallar); və
- (f) Mütəxəssislərin xidmət haqqı.

32. Təşkilat "Ehtiyatlar" adlı İctimai Sektor üçün 12 No.-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartını müəyyən müddət ərzində ehtiyatlar yaratmaq məqsədilə istifadə edilməsi nəticəsində onun yerləşdiyi sahənin demontajı, ləğvi, və bərpası üçün öhdəlik məsrəflərinin uçotuna tətbiq edir. İctimai Sektor üçün 12 və 17 No.-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarına uyğun olaraq hesablanmış məsrəflər üçün öhdəliklər İctimai Sektor üçün 19 No.-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına (Şərtlər, Kontingent Öhdəliklər və Kontingent Aktivlər) əsasən tanınır və ölçülür.

33. Torpaq, tikili və avadanlıq obyektini məsrəfi olmayan xərclər aşağıdakılardır:

- (a) Yeni obyekt açmağın xərcləri;
- (b) Yeni məhsul və xidmət təqdim etmək üçün olan xərclər (o cümlədən reklam və təşviqat xarakterli fəaliyyət xərcləri);
- (c) Yeni ərazidə və müştərilərin yeni sinfi ilə biznes xərcləri (həmçinin kadr hazırlığı xərcləri); və
- (d) İdarəçilik və firmanın digər ümumi xərcləri.

34. Torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin balans dəyərindəki məsrəflərin tanınması obyekt rəhbərliyin qaydalarına uyğun əməliyyata dəstək verə bilmək üçün lazım olan ərazidə və şəraitdə olarkən dayanır. Bundan başqa, obyektin istifadəsi üçün çəkilən xərclər obyektin balans dəyərinə daxildir. Məsələn, aşağıdakı xərclər torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin balans dəyərinə daxil edilmir:

- (a) Rəhbərliyin qaydalarına uyğun olaraq əməliyyata dəstək üçün yararlı olan obyekt üzrə çəkilmiş xərclər hələ istifadə edilməyib və tam həcmdən bir az aşağı vəziyyətdə işləyə bilər.
- (b) Obyekt məhsuluna tələbat artdıqca yaranan ilkin əməliyyat zərərləri; və
- (c) Yenidən yerləşdirmə və yenidən təşkil edilmə hissəsi və yaxud təşkilatın bütün əməliyyatlarının xərcləri.

35. Bəzi əməliyyatlar torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin qurulması və inkişafı ilə əlaqədar baş verir, ancaq obyektini rəhbərliyin qaydalarına uyğun əməliyyata dəstək verə bilmək üçün lazım olan əraziyə və şəraitə gətirmək üçün zəruri olmur. Bu təsadüfi əməliyyatlar fəaliyyətin qurulması və inkişafı zamanı və ondan öncə baş verə bilər. Məsələn, gəlir tikinti başlayana qədər bina ərazisini avtomobil parkı kimi istifadə etmək vasitəsilə qazanıla bilər. Çünki, təsadüfi proseslər obyektini rəhbərliyin qaydalarına uyğun əməliyyata dəstək verə bilmək üçün lazım olan əraziyə və şəraitə gətirmək vacib deyil, təsadüfi əməliyyatların gəliri və ya əlaqəli xərcləri mənfəətdə və zərərdə tanınır, və onların gəlir və xərclər haqqında müvafiq təsnifatına daxil edilir.

36. Özü yaranan aktivlərin xərci əldə edilmiş aktivlər üzrə eyni prinsiplərdən istifadə edilməklə müəyyənləşir. Təşkilat proseslərin normal gedişində satış üçün oxşar aktiv

yaradarsa, aktivin dəyəri adətən satış üçün yaranan aktivin dəyəri ilə eynidir (bax: İctimai Sektor üçün 12 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı). Buna görə hər hansı bir daxili mənfəətin belə xərclərə gəlib çıxmağının qarşısı alınır. Analoji olaraq, tullanmış materialın, əməyin və ya digər mənbələrin qeyri-normal məbləğinin dəyəri aktivlərin xərclərinə aid edilmir. İctimai Sektor üçün 5 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı, Borclar üzrə məsrəflər, faizin tanınması üçün torpaq, tikili və avadanlıqların özü yaranan obyektinin uçot dərəcəsinin bir komponenti kimi kriteriya yaradır.

Dəyərin qiymətləndirilməsi

37. Torpaq, tikili və avadanlıqların dəyəri nağd pul vəsaiti ilə ifadə olunan qiymət ekvivalenti və ya standartın 27-ci maddəsində qeyd edilən maddə üçün tanınma tarixi üzrə onun ədalətli dəyəridir. Əgər ödəniş normal kredit şərtlərindən daha uzun müddətə təxirə salınsa, pul vəsaiti ilə ifadə olunan qiymət ekvivalenti ilə ümumi ödəniş arasında fərq kredit müddəti üzrə faiz kimi tanınır. Lakin, bu zaman, sözügedən faiz İctimai Sektor üçün 5 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında əks olunan müvafiq alternativ uçot prinsipinə uyğun olaraq obyektin balans dəyərində tanınır.

38. Bir və ya bir neçə torpaq, tikili və avadanlıq obyektləri qeyri-monetar aktivlər və ya aktivlər, yaxud monetar və qeyri-monetar aktivlərin birləşməsinin əvəzində əldə edilə bilər. Aşağıdakı müzakirə sadəcə olaraq bir qeyri-monetar aktivin digəri ilə mübadiləsinə aid edilir, lakin o həmçinin əvvəlki cümlələrdə göstərilmiş bütün mübadilələrə tətbiq edilir. Torpaq, tikili və avadanlığın belə obyektinin dəyəri ədalətli dəyərlə qiymətləndirilir, lakin aşağıdakı hallar istisna olunur: (a) mübadilə əməliyyatı kommersiya məzmunlu olmadıqda, və ya (b) alınmış və ya verilmiş aktiv və ya aktivlərin ədalətli dəyərinin etibarlı əsasda müəyyənləşdirilməsi mümkün olmadıqda. Əldə olunmuş obyekt hətta əgər təşkilat verilmiş aktivlərin tanınmasını dərhal dayandıra bilmədiyi halda da dəyərləndirilir. Əgər əldə edilmiş obyekt ədalətli dəyərlə ölçülmürsə, onun xərci verilmiş aktivin balans dəyərində ölçülür.

39. Təşkilat gələcəkdə əməliyyat nəticəsində dəyişməsi gözlənilən nağd pul axını və xidmət potensialı üzrə olan dərəcələrini nəzərə alaraq mübadilə əməliyyatının kommersiya məzmunlu olub-olmadığını müəyyən edir.

Mübadilə əməliyyatı aşağıdakı hallarda kommersiya məzmunlu ola bilər:

(a) Alınmış aktivlərin nağd pul axını və ya xidmət potensialının konfigurasiyası (risk, vaxt hesabı və məbləği) transfer edilmiş aktivlərin nağd pul axını və xidmət potensialının konfigurasiyasından fərqlənirsə; yaxud

(b) Təşkilat əməliyyatının sövdələşmənin təsir etdiyi hissəsinin təşkilata xas olan dəyəri mübadilə nəticəsində dəyişərsə; və

(c) (a)-da və (b)-də olan fərq mübadilə edilmiş aktivlərin ədalətli dəyərinə əhəmiyyətli dərəcədə uyğun gələrsə.

Mübadilə əməliyyatının kommersiya xarakterli olub-olmamasını müəyyənləşdirmək məqsədilə təşkilat əməliyyatının sövdələşmənin təsir etdiyi hissəsinin təşkilata xas olan dəyəri, əgər vergi tətbiq olunsaydı, vergidən sonrakı nağd pul axınına əks etdirməlidir. Bu təhlillərin nəticələri təşkilat ətraflı hesablamalar təqdim etmədən də aydın ola bilər.

40. Müqayisəli bazar əməliyyatları mövcud olmayan aktivin ədalətli dəyəri aşağıdakı hallarda etibarlı olaraq dəyərləndirilə bilər: (a) ədalətli dəyər smetası aralığında dəyişkənlik aktivlər üçün əhəmiyyətli olmazsa, yaxud (b) aralıqda fərqli smetaların mümkünlüyü ədalət dəyərinin smetasını tərtib edərkən istifadə edilə və düzgün qiymətləndirilə bilərsə. Əgər təşkilat verilmiş yaxud alınmış aktivlərin ədalətli dəyərini etibarlı müəyyən edə bilirsə, onda alınan aktivin ədalətli dəyəri daha aydın olduğu hal istisna olmaqla, təhvil verilmiş aktivin ədalətli dəyəri alınan aktivin dəyərinin qiymətləndirilməsi üçün istifadə olunur.

41. Maliyyə lizinqi əsasında saxlanılan torpaq, tikili və avadanlıq obyektlərinin dəyəri İctimai Sektor üçün 13 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartının tələblərinə uyğun olaraq müəyyənləşdirilir.

Tanınmadan sonrakı ölçülmə

42. **Təşkilat** öz uçot siyasətini ya Standartın 43-cü maddəsində təqdim olunan ilkin **dəyər** modelinə, ya da Standartın 44-cü maddəsində təqdim olunan yenidən qiymətləndirmə modelinə əsasən müəyyən etməlidir və sözügedən uçot siyasətini torpaq, tikili və avadanlıqların bütün sinfinə tətbiq etməlidir.

Dəyər modeli

43. Aktiv kimi tanındıqdan sonra torpaq, tikili və avadanlıqlar hər hansı yığılmış amortizasiya və dəyərsizləşmə zərərləri çıxılmaqla uçota alınirlar.

Yenidən qiymətləndirmə modeli

44. Aktiv kimi tanındıqdan sonra, ədalətli dəyərlərinin müəyyən edilməsi mümkün olan torpaq, tikili və avadanlıqlar hər hansı yığılmış amortizasiya və qiymətdən düşmə zərərləri çıxılmaqla yenidən qiymətləndirmə tarixinə onların ədalətli dəyəri olan yenidən qiymətləndirmə dəyəri ilə təqdim olunmalıdır. Balans dəyərinin hesabat tarixinə ədalətli dəyər əsasında müəyyən edilən dəyərdən kəskin fərqlənməməsi məqsədilə yenidən qiymətləndirmə kifayət qədər müntəzəm şəkildə həyata keçirilməlidir. Yenidən qiymətləndirmə üçün uçot qaydaları 54-56-cı maddələrdə qeyd edilir.

45. Torpaq obyektinin ədalətli dəyəri adətən bazar qiyməti əsasında müəyyən edilir. Tikili və avadanlıq obyektinin ədalətli dəyəri qiymətləndirmənin müəyyən etdiyi bazar dəyəridir. Aktivin dəyərinin qiymətləndirilməsi qiymətləndirmə ixtisasının tanınmış və professional keyfiyyətlərini özündə saxlayan üzvü tərəfindən ölçülür. Bir çox aktivlər üçün, ədalətli dəyər aktiv və likvid bazarlarda təyin edilmiş qiymətlərə istinad edilərək müəyyən edilə bilər. Məsələn, hazırkı bazar qiymətləri adətən torpaq, qeyri-ixtisaslı binalar, nəqliyyat vasitələri, tikili və avadanlığın bir çox növləri üzrə müəyyən edilə bilər.

46. Bəzi ictimai sektor aktivləri üçün, bazar əməliyyatları olmadığından onların bazar qiymətini təyin etmək çətin ola bilər. Bəzi ictimai təşkilatlar belə aktivləri əhəmiyyətli dərəcədə mənimsəyə bilər.

47. Bazar dəyərini müəyyən etmək üçün mülkiyyət obyektinin aktiv və likvid bazarında heç bir dəlil mövcud olmadıqda, obyektin ədalətli dəyəri oxşar xüsusiyyətlərə malik, eyni

zamanda oxşar vəziyyətdə və məkanda olan digər obyektlərə istinad etməklə təyin edilə bilər.

Məsələn, uzun müddət (o müddət ki, bir neçə əməliyyat olub) saxlanmış dövlətin boş torpağının ədalətli dəyəri bazar sübutu mümkün ola bilən oxşar ərazilərdə oxşar xüsusiyyət və topoqrafiyalı torpağın bazar qiymətinə istinadən dəyərləndirilə bilər.

Xüsusi təyinatlı binalar və digər insan əməyi nəticəsində yaranan strukturlara gəlincə ədalətli dəyər amortizasiya olunmuş dəyişdirilmə xərcindən və ya bərpa olunma xərcindən yaxud xidmət obyektini bölmələri yanaşmalarından istifadə edilməklə hesablanıla bilər (bax: İctimai Sektor üçün 21 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı). Bir çox hallarda, aktivin amortizasiya olunmuş dəyişdirilmə xərci aktiv və likvid bazarda eyni xidmət potensialı oxşar aktivlərin alışı qiymətinə istinadən yaradıla bilər. Bəzi hallarda, aktivin yenidən yaranma xərci onun dəyişdirilmə xərcinin ən yaxşı göstəricisi olmalıdır. Məsələn, itki baş verdikdə, parlament binası cəmiyyət üçün əhəmiyyətli olduğundan alternativ bina ilə dəyişilməsindən daha çox yenidən yaradıla bilər.

48. Torpaq və avadanlıq obyektinin xüsusi təbiətinə görə ədalət dəyərinin bazar əsası olmadıqda, təşkilat ədalət dəyərini dəyişdirilmə xərcindən, və ya bərpa olunma xərcindən yaxud xidmət obyektini bölmələri yanaşmalarından istifadə etməklə hesablamağa məcbur ola bilər. (bax: İctimai Sektor üçün 21 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı). Torpaq yaxud avadanlıq obyektinin amortizasiya olunmuş dəyişilmə xərci əvvəlki dövr qiymətinə əsaslanmış eyni və ya oxşar aktiv üçün indeksləşdirilmiş qiymət yaxud aktiv yaratmaq üçün istifadə olunmuş komponentlərin bazar alışı qiymətinə istinad etməklə yaradıla bilər. İndeksləşdirilmiş qiymət modeli istifadə edildikdə, istehsal texnologiyasının dövr ərzində əhəmiyyətli dərəcədə dəyişib-dəyişməməsini və istinad aktivinin həcmünün qiymətləndirilən aktivlə eyni olub-olmadığını müəyyən etmək üçün qərar tələb olunur.

49. Yenidən qiymətləndirmənin təkrarlanma qiymətləndirilən torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin ədalət dəyərində dəyişikliklərdən asılı olur. Yenidən qiymətləndirilmiş aktivin ədalətli dəyəri onun balans dəyərindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənirsə sonrakı yenidən qiymətləndirmə zəruri sayılır. Torpaq, tikili və avadanlıqların bəzi obyektlərin ədalətli dəyərində illik yenidən qiymətləndirmə tələb edən əhəmiyyətli dəyişikliklər olur. Belə tez-tez qiymətləndirilmə torpağın, tikilinin və avadanlığın yalnız ədalətli dəyərində əhəmiyyətli dəyişikliyə malik olan obyektləri üçün lazım deyil. Əvəzində o obyekti hər 3 yaxud 5 ildən bir yenidən qiymətləndirmək lazım ola bilər.

50. Torpaq, tikili və avadanlıq obyektini yenidən qiymətləndirildikdə, aktivin balans dəyəri onun yenidən qiymətləndirmə dəyərində çatdırılmalıdır. Yenidənqiymətləndirmə tarixinə aktiv aşağıdakı üsullardan biri ilə uçota alınır:

(a) İlkin dəyər xalis balans dəyərinin yenidən qiymətləndirilməsinə uyğun şəkildə dəyişdirilir. Məsələn, ilkin dəyər bazar qiymətinə istinadən və ya xalis balans dəyərinin dəyişikliyi qədər proporsional şəkildə düzəldilə bilər. Yenidən qiymətləndirmə tarixinə yığılmış amortizasiya elə şəkildə düzəldilməlidir ki, o bütün yığılmış qiymətdən düşmə zərərini nəzərə almaqla ilkin dəyərlə xalis balans dəyəri arasında fərqə bərabər olsun; və ya

(b) Yığılmış amortizasiya aktivin ilkin dəyərlə müxabirləşərək sifira bərabər edilir.

Yığılmış amortizasiyanın düzəliş məbləği aktivin hazırkı Standartın 54 və 55-ci maddələrinə uyğun uçota alınmış balans dəyərində artımı və ya azalmanı formalaşdırır.

51. Torpaq, tikili və avadanlıq obyektini yenidən qiymətləndirildikdə, aktivlərin aid olduğu torpaq, tikili və avadanlıqların bütün sinfi yenidən qiymətləndirilməlidir.

52. Torpaq, tikili və avadanlıq sinfi təşkilatın fəaliyyətində oxşar funksiya aktivlərinin qruplaşmasıdır. Aşağıdakılar onlara ayrı-ayrılıqda misaldır:

- (a) Torpaq;
- (b) Fəaliyyət binası;
- (c) Yollar;
- (d) Maşınlar;
- (e) Elektrik ötürücü şəbəkələr;
- (f) Gəmilər;
- (g) Təyyarə;
- (h) Xüsusi hərbi avadanlıq;
- (i) Nəqliyyat vasitələri;
- (j) Mebel və cihazlar;
- (k) Ofis ləvazimatı; və
- (l) Neft qüllələri.

53. Fərqli tarixlərə olan xərclər və dəyərlər qarışığından ibarət maliyyə hesabatında hesabın məruzəsi və aktivlərin selektiv yenidən qiymətləndirilməsi baş verməsin deyərək torpaq, tikili və ləvazimat çərçivəsində obyektlər eyni vaxtda yenidən qiymətləndirilir. Lakin buna baxmayaraq, əgər aktivlər sinfinin yenidən qiymətləndirilməsi qısa vaxt ərzində tamamlanırsa və yenidən qiymətləndirmə bu günə qədər davam edirsə, bu zaman aktivlər sinfi yayma qrafikinə görə yenidən qiymətləndirilə bilər.

54. **Əgər yenidən qiymətləndirmə nəticəsində aktivlər sinfinin balans dəyəri artarsa, artım birbaşa yenidən qiymətləndirmə mənfəətinin adına yazılmalıdır.** Lakin, bu artım mənfəətdə və zərərdə əvvəlcə tanınmış aktivlərin eyni sinfinin yenidən qiymətləndirmə zamanı azalmasını əvəz etmə çərçivəsində mənfəət və zərərdə tanınmalıdır.

55. **Əgər yenidən qiymətləndirmə nəticəsində aktivlər sinfinin balans dəyəri azalarsa, həmin azalma mənfəət və zərərdə tanınmalıdır.** Lakin bu azalma aktivlər sinfi ilə bağlı yenidən qiymətləndirmə mənfəətində olan hər hansı kredit balansını çərçivəsində birbaşa olaraq yenidən qiymətləndirmə mənfəətinə yazılacaq.

56. Torpaq, tikili və avadanlıqlar sinfinə daxil olan fərdi aktivlərin yenidən qiymətləndirilməsi zamanı yaranan artımlar və azalmalar müxtəlif siniflərə

mənsub olan aktivlər ilə deyil, yalnız müvafiq sinif daxilində aktivlər ilə qarşılıqlı əvəzlənməlidir.

57. Torpaq, tikili və avadanlıqlar ilə bağlı müvafiq başlıq altında xalis aktivlərə/kapitala daxil edilmiş yenidən qiymətləndirmə artımının müəyyən və ya tam hissəsi aktivlərin tanınmasının dayandırıldığı zaman birbaşa toplanmış mənfəət və zərərlərə çevrilə bilər. Bu, mənfəətin əlaqəli olduğu torpaq, tikili və avadanlıq çərçivəsində olan aktivlərin ayrıldığı zaman, mənfəətin bir yaxud tam hissəsini transfer etməyi cəlb edə bilər. Lakin, mənfəətin bir hissəsi təşkilatın istifadə etdiyi aktiv kimi çevrilə bilər. Bu halda, transfer olunmuş mənfəətin miqdarı aktivlərin yenidən qiymətləndirilmiş balans dəyərində əsaslanmış amortizasiya ilə aktivlərin əsl dəyərində əsaslanmış amortizasiya arasında fərq ola bilər. Yenidən qiymətləndirmə mənfəətindən toplanmış mənfəət və zərərlərə transferlər mənfəət və zərər vasitəsilə həyata keçirilmir.

58. Məsələn torpaq, tikili və avadanlığın yenidən qiymətləndirilməsindən nəticələnən mənfəət vergiləri üzrə nəticələr haqda qaydalara gəlir vergisi ilə bağlı müvafiq beynəlxalq və ya Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarında rast gəlinə bilər.

Amortizasiya

59. Torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin ümumi dəyəri ilə əlaqədar onun əhəmiyyətli dəyəri olan hər hissəsi ayrılıqda amortizasiya olunmalıdır.

60. Təşkilat, əvvəlcə torpaq, tikili və avadanlıq obyektini ilə əlaqədar tanınmış miqdarı əhəmiyyətli hissələrə ayırır və hər belə hissəni ayrılıqda amortizasiya edir. Məsələn, bir çox hallarda, yol sistemində səkilərin, formasıyanın, yol kənarlarının və kanalların, piyada yollarının və körpülərin ayrı-ayrılıqda amortizasiya olunması tələb oluna bilər. Oxşar olaraq, təyyarənin planeri və motoru özəl yaxud maliyyə lizinqi üçün subyekt olmağından asılı olmayaraq artırıldıqda amortizasiya olunmağa uyğun ola bilər.

61. Torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin əhəmiyyətli hissəsinin, həmin obyektin digər əhəmiyyətli hissəsinin xidmət dövrü və dəyərsizləşmə modeli ilə eyni olan xidmət müddəti və dəyərsizləşmə modeli ola bilər. Belə hissələr amortizasiya yığımlarının müəyyənləşdirilməsində qruplaşdırıla bilər.

62. Təşkilat torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin bir neçə hissəsini ayrılıqda amortizasiya edərkən, həmçinin qalan obyektləri də ayrılıqda amortizasiya edir. Qalıq obyektin fərdi olaraq əhəmiyyətsiz olan hissələrindən ibarətdir. Təşkilatın bu hissələrlə bağlı fərqli gözləntiləri varsa, qalıq hissələrin işlənmə modeli və yaxud xidmət müddətini doğru ifadə edən bir şəkildə amortizasiya etmək üçün təxmini hesablaşma metodu lazım ola bilər.

63. Təşkilat obyektin onun ümumi dəyərində münasibətdə əhəmiyyətli dəyəri olmayan hissələrini amortizasiya etməyi seçə bilər.

64. Hər dövrdə amortizasiya yığımı, digər aktivin balans dəyərində daxil edilirsə, mənfəət və zərərdə tanınmalıdır.

65. Bir dövr üçün amortizasiya yığımı adətən mənfəət və zərərdə tanınır. Lakin, hərdən, aktivdə ifadə edilən gələcəkdə iqtisadi mənfəət və xidmət potensialı başqa aktiv

yanaranda gizlənilir. Bu halda, amortizasiya yığımı digər aktivin dəyərinin hissəsini meydana gətirir və onun balans dəyərinə daxil edilir. Məsələn, istehsalçı tikilinin və avadanlığın amortizasiyası ehtiyatların konversiyası dəyərlərinə daxil edilir (bax: İctimai Sektor üçün 12 No.-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı). Oxşar olaraq, təcrübəli konstruktor fəaliyyəti üçün istifadə olunmuş torpaq, tikili və avadanlığın amortizasiyası İctimai Sektor üçün 31 No.-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına (Qeyri-maddi aktivlər) uyğun olaraq tanınmış qeyri-maddi aktivlərin dəyərinə daxil edilə bilər.

Amortizasiya məbləği və Amortizasiya Dövrü

66. Aktivin amortizasiya oluna bilən məbləği onunun xidmət dövrü ərzində sistemli əsaslar üzrə paylanmalıdır.
67. Aktivin istifadə dövrü və qalıq dəyəri ən azı hər illik məruzə vaxtında və əgər gözləntilər əvvəlki hesablamalardan fərqlənsə, dəyişikliklər İctimai Sektor üçün 3No.-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı (Uçot Siyasəti, uçot qiymətləndirmələrində Dəyişikliklər və Səhvlər) üzrə uçot qiymətlərində dəyişiklik kimi izah olunmalıdır.
68. Amortizasiya həmçinin aktivlərin ədalətli dəyəri onların balans dəyərini üstələyəndə belə tanınır, o vaxta qədərki, aktivlərin qalıq dəyəri onların balans dəyərini üstələyir. Aktivin təmir və istismarı onun amortizasiya olunmasına olan zərurəti inkar etmir. Əksinə, bəzi aktivlər zəif istismar oluna bilər və yaxud istismar büdcə sıxıntısı ucbatından qeyri-müəyyən olaraq təxirə salına bilər. Aktivin idarəetmə siyasəti köhnəlməni gücləndirən yerdə, onun istifadə müddəti uyğun olaraq yenidən qiymətləndirilməli və nizama salınmalıdır.
69. Aktivin amortizasiya oluna bilən dəyəri onun qalıq dəyəri çıxıldıqdan sonra müəyyən edilir. Praktiki olaraq, aktivin qalıq dəyəri tez-tez əhəmiyyətsiz və bundan başqa amortizasiya oluna bilən dəyərin hesablanmasında mahiyyətsiz olur.
70. Aktivin qalıq dəyəri onun balans dəyərindən daha artıq olan məbləğə qədər arta bilər. Əgər bu baş versə aktivin amortizasiya yığımı, onun qalıq dəyəri sonradan aktivin balans dəyərindən aşağı səviyyəyə enməyə qədər, sıfıra bərabər olar.
71. Aktivin amortizasiyası o istifadəyə yararlı olanda, yəni idarəçiliyin istədiyi qaydalar üzrə fəaliyyətin mümkünlüyü üçün zəruri olan yer və şəraitdə olarkən başlayır. Aktivin amortizasiyası aktivin tanınmasının dayandırılması zamanı dayanır. Bu səbəbdən, aktiv tam amortizasiya olunmadıqda fəaliyyətsiz və ya istifadəyə yararsız olursa və realizasiya etmək üçün saxlanılırsa, amortizasiya dayanmır. Lakin, amortizasiya metodlarında istifadə edilərək, məhsul olmayanda amortizasiya yığımları sıfır ola bilər.
72. Torpaq, tikili və avadanlıq obyektində ifadə olunan gələcəkdə iqtisadi mənfəət və xidmət potensialı təşkilat tərəfindən prinsiplial olaraq aktivləri istifadə etməklə sərf olunur. Lakin, aktiv istifadəyə yararsız vəziyyətdə qalan zaman texniki və kommersiya xarakterli köhnəlmələr kimi digər amillər aktivdən qazanılmalı olan gələcək iqtisadi mənfəət və xidmət potensialının azalması ilə nəticələnir. Nəticə etibarilə, aktivin istifadə müddətini müəyyənləşdirməkdə aşağıdakılar nəzərdə tutulur:

(a) Aktivin gözlənilən istifadəsi. İstifadə aktivin gözlənilən həcminə və fiziki məhsuldarlığına istinadən qiymətləndirilir.

(b) Aktivin bir sıra dəyişikliklər üçün istifadə olunması kimi fəaliyyət amillərindən asılı olan gözlənilən fiziki köhnəlmələr və təmir və istismar proqramı və aktivin istifadəyə yararsız olan müddətdə istismarı və baxımı.

(c) Məhsulda olan dəyişiklik və təkmilləşmədən yaxud aktivin məhsulu və nominal məhsuldarlığı üçün bazar tələbindəki dəyişiklikdən irəli gələn texniki və kommərsiya xarakterli köhnəlmələr. Aktivin istehsal etdiyi məhsulda satış qiymətinin gözlənilən azalması texniki və ya kommərsiya xarakterli köhnəlməyə işarə ola bilər. Bu öz növbəsində gələcək iqtisadi səmərənin və ya xidmət potensialının azalmasının göstəricisi ola bilər.

(d) Aktivin istifadəsində əlqədar lizinqlərin istifadə müddətinin bitmə tarixləri kimi hüquqi və oxşar məhdudiyyətlər.

73. Aktivin istifadə müddəti onun təşkilata gözlənilən xeyirinin şərtlərinə görə müəyyən olunur. Təşkilatın aktivini idarəetmə siyasəti aktivlərin realizasiyasını dəqiqləşdirilmiş vaxtdan və aktivdə ifadə olunan gələcək iqtisadi mənfəət və xidmət potensialının müəyyən edilmiş hissəsinin istismarından sonra nəzərdə tuta bilər. Bu səbəbdən, aktivin istifadə müddəti onun ən qənaətli xidmət müddətindən daha qısa ola bilər. Aktivlərin istifadə müddətinin hesablanması təşkilatın oxşar aktivlərlə olan təcrübəsinə əsaslanan qərarının nəticəsidir.

74. Torpaq və bina ayrılı bilən aktivlərdir, hətta onlar bir yerdə əldə edilsələr də ayrılıqda hesaba alınırlar. Daş karxanası və kaverna üçün istifadə edilən ərazilər kimi bəzi istisnalara çıxmaq şərtilə, torpaq qeyri-məhdud istifadə müddətinə malikdir və buna görə də o amortizasiya olunmur. Binaların məhdud istifadə müddəti var və buna görə də onlar amortizasiya oluna bilən aktivlərdir. Binanın yerləşdiyi torpağın dəyərinin artması binanın amortizasiya oluna bilən məbləğinin müəyyənləşdirilməsinə təsir etmir.

75. Əgər ərazinin demontajı, yerdəyişməsi və bərpası torpağın dəyərinə daxil edilsə, torpaq aktivinin həmin hissəsi xərcə düşməklə mənfəət və xidmət potensialının əldə edilmə müddətində amortizasiya edilir. Bəzi hallarda torpaq özü məhdud istifadə müddətinə malik ola bilər. Belə halda həmin torpaq sahəsinin dəyəri onun istifadəsindən gözlənilən səmərəni və ya xidmət potensialını əks etdirən tərzdə amortizasiya edilməlidir.

Amortizasiya modeli

76. Amortizasiya metodu təşkilat tərəfindən aktivdən gözlənilən gələcək iqtisadi səmərənin və ya xidmət potensialının istehlak sxemini əks etdirməlidir.

77. Aktivə tətbiq olunmuş amortizasiya modeli hər bir illik hesabat tarixində yenidən nəzərdən keçirilməlidir və əgər aktivdə ifadə olunmuş gələcək iqtisadi səmərənin və ya xidmət potensialının gözlənilən istehlak sxemində əhəmiyyətli dəyişikliklər baş verərsə, tətbiq edilən amortizasiya metodu həmin dəyişiklikləri əks etdirmək üçün dəyişdirilməlidir. Bu cür dəyişiklik "Uçot siyasəti, uçot qiymətlərində dəyişikliklər və səhvlər" adlı İctimai Sektor üçün 3 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olaraq uçot qiymətlərində dəyişiklik kimi uçota alınmalıdır.

78. Müxtəlif amortizasiya metodları aktivin amortizasiya oluna bilən məbləğini onun istifadə müddətində sistemli şəkildə bölüşdürmək üçün istifadə oluna bilər. Bu metodlara düz xətt metodu, azalan qalıq metodu və istehsal vahidi metodu aiddir. Düz xətt amortizasiyası aktivin qalıq dəyəri dəyişməsə istifadə müddəti üzrə daimi yığma gətirib çıxarır. Azalan qalıq metodu istifadə müddətində azalan yığma gətirib çıxarır. İstehsal vahidi metodu gözlənilən məhsuldarlığa əsaslanan yığma gətirib çıxarır. Təşkilat aktivdə ifadə olunmuş gələcək iqtisadi səmərələrin və ya xidmət potensialının istifadəsi üzrə ehtimal olunan istehlak sxemi daha dəqiq əks etdirən metodu seçir. Bu metod, gələcək iqtisadi səmərələrin və ya xidmət potensialının istifadəsi üzrə ehtimal olunan istehlak sxemi dəyişməyə qədər dövrdən dövrə müntəzəm olaraq tətbiq edilir.

78A. Aktivin istifadəsindən yaranan gəlir əsasında qurulmuş amortizasiya modeli məqsədə uyğun sayılır. Aktivin istifadəsindən yaranan gəlir adətən aktivin iqtisadi səmərəsinin və ya xidmət potensialının işlətməsindən başqa digər amilləri özündə əks etdirir. Məsələn, gəlir digər proseslərin və resursların, satış fəaliyyətinin, qiymət və həcm dəyişikliklərin təsirinə məruz qalır. Gəliri formalaşdıran qiymət komponenti inflasiya nəticəsində dəyişə bilər, və bu dəyişikliyin aktivin işlədilməsinə heç bir aidiyyəti yoxdur.

Dəyərsizləşmə

79. Torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin dəyərsizləşməsini müəyyən etmək üçün təşkilat İctimai Sektor üçün 21 və ya 26 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartlarını tətbiq edir. Standartlar təşkilatın aktivlərinin balans dəyərini necə nəzərdən keçirdiyini, aktivin bərpa oluna bilən xidmət dəyəri yaxud bərpa oluna bilən dəyərini necə müəyyənləşdirdiyini və dəyərsizləşmə itkisinin nə vaxt tanınmasını və ya ləğv etməsini aydınlaşdırır.

Dəyərsizləşmənin kompensasiya edilməsi

80. Torpaq, tikili və avadanlıq obyektlərinin qiymətdən düşməsi, itirilməsi və ya ötürülməsi üzrə üçüncü tərəfdən gözlənilən hər hansı kompensasiya, kompensasiya qəbul edilə bilən zaman mənfəət və zərərdə nəzərdə tutulmalıdır.

81. Torpaq, tikili və avadanlıq obyektlərinin qiymətdən düşməsi və ya itkiləri, üçüncü tərəflərin kompensasiya ödəmələri və əlaqədar iddiaları, və əvəzləşdirmə aktivlərinin hər hansı növbəti alışı və ya yaradılması fərdi iqtisadi hadisələrdir və bu hadisələr aşağıdakı kimi fərdi şəkildə uçota alınirlar:

(a) Torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin dəyərsizləşməsi İctimai Sektor üçün 21 və ya 26 №-li

Milli Mühasibat Uçotu Standartlarına müvafiq şəkildə uyğun olaraq tanınır;

(b) Korlanmış və silinmiş torpaq, tikili və avadanlıq obyektlərinin tanınmasının dayandırılması bu Standartla müəyyənləşdirilir;

(c) qiymətdən düşmüş, itirilmiş və ya ötürülmüş torpaq, tikili və avadanlıq obyektləri üzrə üçüncü tərəflərdən alınan kompensasiyalar kompensasiya qəbul edilə bilən zaman mənfəət və zərərin müəyyənləşdirilməsinə daxil edilir; və

(d) Bərpa olunmuş, alınmış yaxud əvəzetmə kimi yaradılmış torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin dəyəri bu Standarta uyğun müəyyənləşdirilir.

Tanınmanın dayandırılması

82. Torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin balans dəyərinin tanınması dayandırılmalıdır:

(a) Silinərsə; və ya

(b) Onun silinməsindən yaxud istifadəsindən heç bir gələcək iqtisadi mənfəət və ya xidmət potensialı gözlənilməsə.

83. Torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin tanınmasının dayandırılmasından irəli gələn qazanc və ya itki obyektin tanınmasının dayandırılması zamanı mənfəətə və zərərə daxil

edilir (İctimai Sektor üçün 13 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı satış və geri icarə üzrə başqa yanaşmanı tələb etdiyi hallar istisna olmaqla).

83A. Lakin, normal fəaliyyəti gedişində, icarəyə vermək üçün saxladığı torpaq, tikili və avadanlıq obyektini ardıcıl olaraq satan təşkilat, bu cür aktivləri onların balans dəyərindəki ehtiyatlara köçürməlidir və bu, aktivlərin icarəyə verilməsi və satış üçün saxlanması dayanan zaman baş verməlidir. Belə aktivlərin satışından gələn daxilolma İctimai Sektor üçün 9 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına (Birja Əməliyyatlarından əldə edilən Gəlirlər) uyğun olaraq gəlir kimi tanınmalıdır.

84. Torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin silinməsi müxtəlif yollarla baş verə bilər (məs: satışla, maliyyə lizininə daxil etməklə və yaxud bağışlama ilə). Təşkilat obyektin silinmə tarixini müəyyənləşdirəndə, malların satışından gələn gəliri tanımaq üçün İctimai Sektor üçün 9 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında olan kriteriyaları tətbiq edir. İctimai Sektor üçün 13 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı satış və ya geri icarə verməklə silinmə üçün tətbiq edilir.

85. Əgər təşkilat, torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin hissəsi üçün əvəzetmə dəyərini obyektin balans dəyərində 14-cü maddədəki tanınma prinsipləri əsasında tanıyarsa, o zaman o, əvəzlənmiş hissənin balans dəyərinin tanınmasını əvəzlənmiş hissənin ayrılıqda amortizasiya olunub-olunmamasından asılı olmayaraq dayandırır. Əgər o təşkilatın əvəzlənmiş hissənin balans dəyərini müəyyənləşdirməsi üçün yararsızdırsa, təşkilat əvəzlənmə dəyərini əvəzlənmiş hissənin əldə edilib yaxud yaradıldığı vaxt olan dəyərinin göstəricisi kimi istifadə edə bilər.

86. Torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin tanınmasının dayandırılmasından irəli gələn qazanc və yaxud zərər xalis silinmə gəlirləri ilə əgər mövcuddursa obyektin balans dəyəri arasındakı fərq kimi müəyyən olunmalıdır.

87. Torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin silinməsi üzrə debitor öhdəçiliyi üzrə hesab ilkin olaraq onun ədalətli dəyəri kimi tanınır. Əgər obyekt üzrə ödəniş təxirə salınarsa, qəbul edilmiş hesab ilk olaraq nağd qiymət ekvivalentində tanınır. Hesabın nominal məbləği ilə nağd qiymət arasındakı fərq debitor öhdəçiliyi üzrə real gəliri əks etdirməklə İctimai Sektor üçün 9 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olaraq faiz gəliri kimi tanınır.

Açıqlama

88. Maliyyə hesabatları, torpaq, tikili və avadanlığın hər bir sinfi üçün aşağıdakıları açıqlamalıdır:

- (a) ümumi balans dəyərinin müəyyən edilməsində istifadə olunan qiymətləndirmə əsasları;
- (b) İstifadə olunmuş dəyərsizləşmə metodu;
- (c) İstifadə olunmuş faydalı istifadə müddətləri və ya amortizasiya dərəcələri;
- (d) Dövrün əvvəlində və sonunda ümumi uçot dəyəri və toplanmış amortizasiya (yığılmış dəyərsizləşmə zərəri ilə məcmu olaraq); və

- (e) Aşağıdakıları göstərməklə balans dəyərinin dövrün əvvəlində və sonunda yoxlanılması;
- (i) Əlavələr;
- (ii) Silinmələr;
- (iii) **təşkilatların birləşməsi vasitəsilə əldə etmələr**;
- (iv) 44, 45 və 55-ci maddələrə əsasən yenidən qiymətləndirmə və İctimai Sektor üçün 21 və ya 26 № -li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarına müvafiq şəkildə uyğun olaraq birbaşa xalis aktivdə/kapitalda tanınan və ya ləğv edilən dəyərsizləşmə zərərindən (əgər mövcuddursa) əmələ gələn artmalar və azalmalar;
- (v) İctimai Sektor üçün 21 və ya 26 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarına müvafiq şəkildə uyğun olaraq mənfəətdə və zərərdə tanınmış dəyərsizləşmə zərərləri;
- (vi) İctimai Sektor üçün 21 və ya 26 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarına müvafiq şəkildə uyğun olaraq mənfəətdə və zərərdə ləğv edilmiş dəyərsizləşmə zərərləri;
- (vii) Amortizasiya;
- (viii) xarici fəaliyyətin hesabat verən təşkilatın təqdimat valyutasına keçməsi daxil olmaqla, maliyyə hesabatlarının əməliyyat valyutasının fərqli təqdimat valyutasına keçməsi nəticəsində yaranan xalis məzənnə fərqləri; və
- (ix) Digər dəyişikliklər

89. Maliyyə Hesabatları torpaq, tikili və avadanlıqların hər bir sinfi üçün həmçinin aşağıdakıları da açıqlamalıdır:

- (a) Adlar və öhdəliklər üzrə təminat şəklində girov qoyulan torpaq, tikili və avadanlıq üzrə məhdudiyətlərin mövcud olması və dəyəri;
- (b) Torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin balans dəyərində onun inşası gedirdə tanınmış xərclərin məbləği;
- (c) torpaq, tikili və avadanlıqların əldə edilməsi üzrə müqavilə öhdəliklərinin dəyəri; və
- (d) Maliyyə göstəricilərinin hesabatı üzrə ayrılıqda açıqlanmadıqda, Mənfəət və zərərdə daxil edilmiş dəyərsizləşmiş, itirilmiş və imtina edilmiş torpaq, tikili və avadanlıq obyektləri üzrə üçüncü tərəfdən gələn kompensasiyanın məbləği.

90. Aktivlərin amortizasiya metodunun seçilməsi və istifadə müddətinin hesablanması məhkəmə qərarından asılıdır. Bu səbəbdən, qəbul edilmiş metodların və hesablanmış istifadə müddətinin yaxud amortizasiya dərəcəsinin açıqlanması maliyyə hesabatlarının istifadəçilərini idarəçilik tərəfindən seçilmiş siyasətləri nəzərdən keçirməyə icazə verən və başqa təşkilatlarla müqayisə aparmağa şərait yaradan məlumatlarla təmin edir.

Oxşar səbəblərə görə aşağıdakılar açıqlanmalıdır:

- (a) Dövr ərzində digər aktivlərinin dəyərinin bir hissəsi kimi yaxud mənfəətdə və zərərdə tanınıb-tanınmamasından asılı olmayaraq amortizasiya; və
- (b) Dövrün sonunda yığılmış amortizasiya

91. İctimai Sektor üçün 3 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına uyğun olaraq, təşkilat hazırkı dövrdə nəticəsi olan yaxud sonrakı dövrdə nəticəsi olacağı gözlənilən qiymət dəyərindəki dəyişikliklərin növünü və nəticəsini açıqlayır. Torpaq, tikili və avadanlıq üzrə belə açıqlama aşağıdakılarla bağlı dəyərdəki dəyişikliklərdən irəli gələ bilər:

- (a) Qalıq dəyərlər;
- (b) Torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin demontaj olunması, ləğvi və bərpa olunmasının smeta dəyəri;
- (c) Faydalı istifadə müddəti; və
- (d) Amortizasiya metodları

92. Əgər torpaq, tikili və avadanlıqlar sinfi yenidən qiymətləndirmə dəyəri ilə təqdim edilərsə, bu zaman aşağıdakılar açıqlanmalıdır:

- (a) Yenidən dəyərləndirmənin qüvvəyə minmə tarixi;
- (b) müstəqil qiymətqoyma mütəxəssisinin cəlb edilib-edilməməsi;
- (c) aktivin ədalətli dəyərinin müəyyən edilməsində tətbiq edilmiş metod və əhəmiyyətli fərziyyələr;
- (d) aktivin ədalətli dəyərinin birbaşa olaraq fəal bazarda və ya əməliyyatın həyata keçirilməsində maraqlı olan, yaxşı məlumatlandırılmış və bir-birindən asılı olmayan tərəflər arasında ən son əməliyyatlarda müşahidə oluna bilən bazar qiymətlərinə ya da digər qiymətləndirmə üsullarına istinadən müəyyənləşdirilmə dərəcəsi;
- (e) dövr ərzində baş vermiş dəyişiklikləri və səhmdarlar və ya digər iştirak payı sahibləri arasında qalığın bölüşdürülməsi üzrə hər hansı məhdudiyətləri göstərərək, yenidən qiymətləndirmə artımının məbləği.
- (f) Müvafiq sinif çərçivəsində torpaq, tikili və avadanlığın fərdi obyektləri üzrə bütün yenidən qiymətləndirmə mənfəətinin məbləği; və
- (g) Müvafiq sinif çərçivəsində torpaq, tikili və avadanlığın fərdi obyektləri üzrə bütün yenidən qiymətləndirmə zərərinin məbləği.

93. İctimai Sektor üçün 21 və 26 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarına uyğun olaraq, təşkilat dəyərsizləşmiş torpaq, tikili və avadanlıq üzrə məlumatı, bundan əlavə 88(e)(iv)- (vi) maddəsi üzrə tələb olunan məlumatı açıqlayır.

94. Maliyyə hesabatlarından istifadə edənlər, həmçinin, onlara lazım olan aşağıdakı məlumatlara rast gələ bilirlər:

- (a) Müvəqqəti olaraq fəaliyyətsiz olan torpaq, tikili və avadanlığın balans dəyəri;
- (b) Hələ də istifadədə olan təm amortizasiya olunmuş hər hansı torpaq, tikili və avadanlığın ümumi balans dəyəri;
- (c) Aktiv istifadədən çıxmış və silinmək üçün saxlanılmış torpaq, tikili və avadanlığın balans dəyəri; və
- (d) Dəyər modeli istifadə olunduqda, maddi olaraq balans dəyərindən fərqləndikdə torpaq, tikili və avadanlığın ədalətli dəyəri. Bu səbəbdən təşkilatlar bu hesabları açıqlamalıdırlar.

Keçid müddəaları

95. (çıxarılmışdır)

96. (ıkarılmıřdır)
97. (ıkarılmıřdır)
98. (ıkarılmıřdır)
99. (ıkarılmıřdır)
100. (ıkarılmıřdır)
101. (ıkarılmıřdır)
- 102.

(ıkarılmıřdır)

103. (çıxarılmışdır)

104. (çıxarılmışdır)

105. İctimai Sektor üçün 17 No.-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı əvvəllər tətbiq etmiş təşkilatlar üçün (2001), aktivlərin əməliyyatı mübadiləsində əldə edilmiş torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin ilkin qiymətləndirilməsinə aid olan 38-40-cı maddələrin tələbləri perspektiv olaraq gələcək əməliyyatlara tətbiq olunmalıdır.

106. İctimai Sektor üçün 17 No.-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartındakı keçid müddəaları (2001) təşkilatları bütün torpaq, tikili və avadanlıqları tanımaq və onun ilk tətbiqi tarixindən ölçülməni yerinə yetirmək üçün 5 ilə qədər müddətlə təmin edir. İctimai Sektor üçün 17 No.-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartını (2001) əvvəl tətbiq edən təşkilatlar İctimai Sektor üçün 17 No.-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartının ilk tətbiqi tarixindən olan 5 illik keçid müddəalarından yararlanmağa davam edə bilərlər (2001). Bu təşkilatlar həmçinin 104-cü maddənin tələb etdiyi açıqlamanı davam etdirməlidirlər.

106A. 2015-ci ilin yanvar ayında dərc olunmuş "İSMUBS-a düzəlişlər 2014" sayəsində 50-ci maddəyə düzəliş edilmişdir. Təşkilat bu dəyişiklikləri onların tətbiqetmə tarixindən sonra başlayan dövrlərdə və bir öncəki dövrdə tanınmış yenidən qiymətləndirmələrə tətbiq etməlidir.

Qüvvəyə minmə tarixi

107. Təşkilat bu Standartı 20__-ci il Yanvarın 1-də yaxud ondan sonra başlanan dövrü əhatə edən illik maliyyə hesabatlarına tətbiq etməlidir. Əvvəlki tətbiq müdafiə edilir. Əgər təşkilat bu Standartı 20__-ci il Yanvarın 1-dən başlanan dövr üçün tətbiq edirsə, onda bu faktı açıqlamalıdır.

107A. 2010-cu ildə buraxılmış İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarına **Düzəlişlər** tərəfindən 83A maddəsi əlavə edilib və eyni zamandan 84-cü maddəyə düzəliş edilib. Təşkilat həmin dəyişiklikləri 2011-ci il Yanvarın 1-də yaxud ondan sonra başlanan dövrü əhatə edən illik maliyyə hesabatlarına tətbiq etməlidir. Əvvəlki tətbiq müdafiə edilir. Əgər təşkilat bu dəyişikliyi 2011-ci il Yanvarın 1-dən əvvəl başlanan dövr üçün tətbiq edirsə, onda o faktı açıqlamalı və eyni zamanda əlaqədar dəyişiklikləri İctimai Sektor üçün 2 No.-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına (Nağd Pul axınının Qiymətləndirilməsi) tətbiq etməlidir.

107B. 2010-cu ildə Yanvarında buraxılmış İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarına **Təkmilləşmələr** tərəfindən 8-ci maddədə düzəliş edilib. Təşkilat həmin dəyişikliyi 2011-ci il Yanvarın 1-də və ondan sonra başlanan dövrü əhatə edən illik maliyyə hesabatlarına tətbiq etməlidir. Əgər təşkilat eyni zamanda dəyişikliyi həmçinin İctimai Sektor üçün 2 No.-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartının 12, 13, 29, 40, 57, 59, 62, 62A, 62B, 63, 66 və 101A sayılı maddələrinə də tətbiq edirsə o zaman əvvəlki tətbiq qorunur. Əgər təşkilat bu dəyişikliyi 2011-ci il Yanvarın 1-dən əvvəl başlanan dövr üçün tətbiq edirsə, onda o faktı açıqlamalıdır.

107C. 2011-ci ilin sentyabr ayında dərc olunmuş "İSMUBS-a düzəlişlər 2011" sayəsində 79, 81, 83, 88 və 93-cü maddələrə düzəlişlər edilmişdir. Təşkilat bu dəyişiklikləri 1

yanvar 2013 tarixindən sonra başlayan dövrlər üçün maliyyə hesabatlarında tətbiq etməlidir. Erkən tətbiqetmə təşviq olunur. Əgər təşkilat düzəlişi 1 yanvar 2013-dən öncə tətbiq edirsə, o bu faktı açıqlamalıdır.

107E. 2015-ci ilin yanvar ayında dərc olunmuş "İSMUBS-a düzəlişlər 2014" sayəsində 17, 50 və 72-ci maddələrə cü maddələrə düzəlişlər edilmişdir və 78A, 106A maddələri əlavə olunmuşdur. Təşkilat bu dəyişiklikləri 1 yanvar 2015 tarixindən sonra başlayan dövrlər üçün maliyyə hesabatlarında tətbiq etməlidir. Erkən tətbiqetmə təşviq olunur. Əgər təşkilat düzəlişi 1 yanvar 2015-dən öncə tətbiq edirsə, o bu faktı açıqlamalıdır.

108. Təşkilat bu qüvvəyə minmə tarixindən sonrakı maliyyə hesabatı məqsədləri üçün İSMUBS 33-də verilmiş mühasibatın hesablama metodunu qəbul etdikdə, bu Standart hesablama metodunun qəbul edilmə tarixini və ya bu tarixdən sonrakı dövrlərini əhatə edən təşkilatın illik maliyyə hesabatlarına tətbiq olunur.

108A. 2015-ci ilin yanvar ayında dərc olunmuş İSMUBS 33 sayəsində 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104 və 108-ci maddələrə düzəliş edildi. Təşkilat bu dəyişiklikləri 1 yanvar 2017 tarixindən sonra başlayan dövrlər üçün maliyyə hesabatlarında tətbiq etməlidir. Erkən tətbiqetməyə icazə verilir. Əgər təşkilat İSMUBS 33-ü 1 yanvar 2017-dən öncə tətbiq edirsə, o bu dəyişiklikləri də eyni dövrdə tətbiq etməlidir.

Standartın həyata keçirilməsinə dair təlimat

İzahlar və şərtlər

Bu təlimat İctimai Sektor üçün 17 №.li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartının bir hissəsi deyil, lakin onu tamamlayır.

Torpaq, tikili və avadanlığın yenidən qiymətləndirilməsi tezliyi

Təlimat 1. İctimai Sektor üçün 17 №.li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartının 44-cü maddəsi aktivləri, hesabat tarixində ədalətli dəyərdən istifadə etməklə müəyyənləşdirilməli olan dəyərdən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənməyən yenidən qiymətləndirilmiş məbləğdə ölçmək üçün yenidən qiymətləndirmə modelini qəbul edən təşkilatları tələb edir. İctimai Sektor üçün 17 №.li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartının 49-cü maddəsi yenidən qiymətləndirmənin tezliyi yenidən qiymətləndirilən torpaq, tikili və avadanlıq obyektinin ədalətli dəyərində olan dəyişikliklərdən asılı olduğunu müəyyən edir. Yenidən qiymətləndirilmiş aktivin ədalətli dəyəri onun balans dəyərindən fərqlənən zaman, sonrakı yenidən qiymətləndirmə vacibdir. Bu təlimatın məqsədi hesabat tarixində balans dəyərinin maddi olaraq ədalətli dəyərdən fərqlənib-fərqlənməməsini müəyyən etmək üçün yenidən qiymətləndirmə modelini qəbul edən təşkilatlara yardım etməkdir.

Təlimat 2. Təşkilat hər hesabat tarixində yenidən qiymətləndirilmiş aktivin balans dəyərini hesabat tarixində əgər aktivlər yenidən qiymətləndirilibsə müəyyənləşdirilməli olan dəyərdən fərqli ola biləcəyinə dair göstəricinin olub-olmamasını qiymətləndirir.

Əgər hər hansı belə bir göstərici varsa, təşkilat aktivin ədalətli dəyərini müəyyən edir və aktivi həmin məbləğə uyğun yenidən qiymətləndirir.

Təlimat 3. Yenidən qiymətləndirilmiş aktivin balans dəyərinin, aktivlər hesabat tarixində yenidən qiymətləndirilibsə müəyyənləşdirilməli olan dəyərdən maddi olaraq fərqlənə biləcəyinə dair göstəricinin olub-olmamasını qiymətləndirərkən, təşkilat minimum aşağıdakıları nəzərə almalıdır:

Məlumatın xarici mənbələri

(a) dövr ərzində yaxud yaxın gələcəkdə fəaliyyət göstərdiyi texnoloji, bazar, iqtisadi və ya hüquqi sahələrdə və ya aktivin aid olduğu bazarda baş vermiş, təşkilata təsir edən əhəmiyyətli dəyişikliklər;

(b) Təşkilatın aktivləri üçün bazar mövcuddursa, bazar dəyəri onların balans dəyərindən fərqlənir.

(c) Dövr ərzində, aktivə müvafiq olan qiymət indeksi maddi dəyişikliyə məruz qalıb;

Məlumatın Daxili Mənbələri

(a) Aktivin fiziki zədələnməsi və sıradan çıxması üçün dəlil mövcuddur;

(b) Aktivin istifadəsindən və ya istifadə edilmə qaydalarından və çərçivəsindən asılı olaraq dövr ərzində baş vermiş yaxud yaxın gələcəkdə baş verəcəyi gözlənilən, təşkilata təsir edən əhəmiyyətli dəyişikliklər. Uğursuz dəyişikliklərə aktivin istifadəsiz olması halı və ya aktivin əvvəlki gözlənilən tarixdən qabaq silinməsi planı və aktivin istifadə müddətinin qeyri müəyyən olmasından daha çox məhdud şəkildə yenidən qiymətləndirilməsi aiddir. Faydalı dəyişikliklərə isə aktiv, xərclər hazırlanmadan əvvəl dərhal qiymətləndirilmiş iş göstəricilərindən daha çox təkmilləşdirmək və artırmaq üçün dövr ərzində baş verən kapital xərcləri aiddir; və

(c) Aktivin iqtisadi göstəricisinin gözləniləndən daha pis yaxud yaxşı olduğu və ya olacağını bildirən daxili hesabatdan yaranan sübut mövcuddur.

Təlimat 4. Təlimat 3-dəki siyahı tam deyil. Təşkilat, hər hesabat tarixində yenidən qiymətləndirilmiş aktivin balans dəyərini hesabat tarixində əgər aktivlər yenidən qiymətləndirilibsə müəyyənləşdirilməli olan dəyərdən fərqli ola biləcəyinə dair digər göstəricini müəyyənləşdirə bilər. Bu əlavə göstəricilərin olması həmçinin təşkilatın aktivini hesabat tarixinə olan cari ədalətli dəyərində uyğun yenidən qiymətləndirməli olduğunu göstərməlidir.

Əyani sübutlar

Açıqlamalar

Əyani sübutlar 1. Daxili İşlər Nazirliyi torpaq, tikili və avadanlığın geniş növünün idarə edən və mülkiyyətin əvəzlənməsinə və istismarına cavabdeh olan İctimai Sektor təşkilatıdır. Aşağıdakılar 31 Dekabr 2011-ci ildə başa çatmış il üzrə Maliyyə Vəziyyətinin Hesabatına edilən qeydlərdən çıxarışlardır və bu Standarta uyğun olaraq tələb olunan başlıca açıqlamaları aydınlaşdırır.

Qeydlər

1. Torpaq

(a) Torpaq müxtəlif ərazilərdə 20 000 hektardan ibarətdir. Torpaq ədalətli dəyərlə müstəqil Milli Qiymətləndirici Ofisi tərəfindən müəyyən olunduğu kimi 31 Dekabr 2011-ci il tarixinə uyğun qiymətləndirilir.

(b) Adlar ilə bağlı məhdudiyətlər:

Torpağın 500 hektarı (dəyəri - 62 500 pul vahidi) dövlət maraqlarına aid olan torpaq kimi təyin edilib və qanunvericiliyin təsdiqi olmadan satıla bilməz. Dövlət maraqlarına aid torpağın 200 hektarı (dəyəri – 25 000 pul vahidi) və digər torpağın daha 2000 hektarı (dəyəri – 250 000 pul vahidi) əvvəlki sahiblərin insan hüquqları üzrə beynəlxalq məhkəmədə ad tələbnamələri üzrə subyektdir və məhkəmə qərar verib ki, tələbname qərara alınmayınca torpaq ləğv edilə bilməz; İdarə məhkəmənin işə baxma səlahiyyətini tanıyır.

2. Binalar

- (a) Binalar müxtəlif yerlərdə ofis binalarından və sənaye obyektlərindən ibarətdir.
- (b) Binalar ilkin olaraq dəyərlə tanınır, lakin daimi əsasda ədalətli dəyər üçün yenidən qiymətləndirmə üçün subyektdir. Milli Qiymətləndirmə İdarəsi qısa dövr ərzində daimi əsasda ədalətli dəyəri müəyyən edir. Yenidən qiymətləndirmələr tarixə qədər saxlanılır.
- (c) Amortizasiya binanın istifadə müddətində düz xətt metodu əsasında hesablanır. Ofis binaları 25 il və sənaye obyektləri 15 il istifadə müddətinə malikdir.
- (d) İdarə yeni binaların tikilməsi üçün 5 kontrakt bağlayıb; kontraktların ümumi dəyəri 250 000 pul vahididir.

3. Maşın avadanlıqları

- (a) Maşın avadanlıqları amortizasiya çıxılmış dəyərlə ölçülür.
- (b) Amortizasiya maşının istifadə müddətində düz xətt metodu əsasında hesablanır.
- (c) Maşınların müxtəlif istifadə müddətləri var:

Traktorlar: 10 il

Yuyucu avadanlıqları: 4 il

Kranlar: 15 il

- (d) İdarə kranları binaları təmizləmək və istismar etmək üçün istifadə etdiyi kranları əvəz etmək üçün müqavilə bağlayıb – müqavilənin dəyəri 100 000 pul vahididir.

4. Mebel və avadanlıqları (Furniture and Fixtures)

- (a) Mebel və avadanlıqları amortizasiya çıxılmış dəyərlə ölçülür.
- (b) Amortizasiya mebel və avadanlıqlarının istifadə müddətində düz xətt metodu əsasında hesablanır.
- (c) Bu sinifdən olan bütün obyektlərin istifadə müddəti 5 ildir.

Yoxlanmalar (düzəlişlər)

('000 pul vahidində)

Hesabat dövrü	Torpaq		Binalar		Maşın		Mebel və Avadanlıqları	
	20X1	20X0	20X1	20X0	20X1	20X0	20X1	20X0
İlkin balans	2,250	2,025	2,090	2,260	1,085	1,100	200	150
Alışlar	-	-	250	100	120	200	20	100
Silinmələr	-	-	150	40	60	80	20	-
Amortizasiya (Maliyyə Fəaliyyətinin hər hesabatı üzrə)	-	-	160	180	145	135	50	50
Yenidən qiymətləndirmələr (xalis)	250	225	-30	-50	-	-	-	-
Son balans (Maliyyə Vəziyyətinin hər hesabatı üzrə)	2 500	2 250	2 000	2 090	1 000	1 085	150	200
Yenidən qiymətləndirmə mənfəətinin məbləği (92(f) Maddə)	750	500	250	250	-	-	-	-
Yenidən qiymətləndirmə zərərinin məbləği (92(g) Maddə)	25	35	380	350	-	-	-	-
Ümumi balans dəyəri	2 500	2 250	2 500	2 430	1 500	1 440	250	250
Toplanmış amortizasiya	-	-	500	340	500	355	100	50
Xalis balans dəyəri	2 500	2 250	2 000	2 090	1 000	1 085	150	200

16 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı ilə müqayisə

İctimai Sektor üçün 17 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı başlıca olaraq 16 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartından (2003) (Torpaq, tikili və avadanlıq) götürülür və bura 2008-ci il, May ayında buraxılmış Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına "Təkmiləşdirmələr" in hissəsi kimi 16 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartına edilmiş düzəlişlər daxildir. Bu Standartın buraxılışı zamanı, Dövlət Sektoru Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları Şurası 5№-li Maliyyə Hesabatının Beynəlxalq Standartının (Satış üçün saxlanılan uzunmüddətli aktivlər və dayandırılmış əməliyyatlar) İctimai Sektor təşkilatlarına tətbiq olunmasını nəzərə almayıb; bu səbəbdən, İctimai Sektor üçün 17 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı 5№-li Maliyyə Hesabatının Beynəlxalq Standartının buraxılışı nəticəsində 16 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartına edilən dəyişiklikləri əks etdirmir. İctimai Sektor üçün 17 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı ilə 16 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı (2003) arasında əsas fərqlər aşağıdakılardır:

İctimai Sektor üçün 17 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı irsi aktivləri tanımağı qadağan yaxud tələb etmir. İrsi aktivləri tanıyan təşkilatdan bu Standartın tanınan və bu Standartın həmin irsi aktivlərlə bağlı digər tələblərinə uyğun gələ bilən (lakin uyğun gəlməsi tələb olunmayan) həmin irsi aktivlərlə bağlı açıqlama tələblərinə uyğun gəlməsini tələb edir. 16 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı oxşar istisnalara malik deyil.

16 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı torpaq, tiikili və avadanlıq obyektlərinin ilkin olaraq xərclə qiymətləndirilməsini tələb edir. İctimai Sektor üçün 17 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı qeyd edir ki, obyekt heç bir dəyər olmadan və ya nominal dəyərlə əldə edilirsə, onun dəyəri onun əldə edilməsi tarixinə olan ədalətli dəyəridir. 16 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı, müəssisə yenidən qiymətləndirmə modelini qəbul etdiyi və torpaq, tikili və avadanlıq obyektini yenidən qiymətləndirilmiş məbləğlə satdığı zaman, ekvivalent ilkin dəyər məbləğini açıqlamağı tələb edir. Bu tələb İctimai Sektor üçün 17 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına daxil edilməyib.

16 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartına əsasən, yenidən qiymətləndirmə artımları və azalmaları yalnız fərdi obyekt əsası üzrə uyğunlaşdırıla bilər. İctimai Sektor üçün 17 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına əsasən, yenidən qiymətləndirmə artımı və azalmaları aktiv əsasının sinfi üzrə qarşılıqlı əvəzləşdirilə bilər.

İctimai Sektor üçün 17 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı həm birinci dəfə qəbul olunma üçün həm də bu Standartın əvvəlki versiyasından köçürülmələr üçün keçid müddəalarından ibarətdir. 16 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı yalnız artıq Maliyyə Hesabatının Beynəlxalq Standartlarından istifadə edən təşkilatlar üçün keçid müddəalarından ibarətdir. Xüsusi olaraq, İctimai Sektor üçün 17 №-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı təşkilatlara torpaq, tikili və avadanlığı hesablama metodu uçotunun İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarına uyğun olaraq ilk dəfə qəbul olunması tarixindən sonrakı 5 il daxilində olan tarix üzrə başlayan hesabat dövrləri üçün tanımamağa icazə verən keçid müddəalarından ibarətdir. Keçid müddəaları həmçinin təşkilatlara torpaq, tikili və avadanlığı bu Standartın ilk qəbul edilməsi üzrə ədalətli dəyərlə tanımağa icazə verir. 16 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartına bu keçid müddəaları daxil deyil.

İctimai Sektor üçün 17 No.-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı “pul vəsaitləri yaratmayan aktivlərin dəyərsizləşmə zərəri” və “bərpa oluna bilən xidmət dəyəri” anlayışlarından ibarətdir. 16 No. -li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı bu anlayışlardan ibarət deyil. 16N^oli Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında olan şərhlə əlavə olunan şərh İctimai Sektor üçün 17N^oli Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartına İctimai Sektor təşkilatlarındakı uçot standartlarının tətbiqini izah etmək üçün daxil edilib.

İctimai Sektor üçün 17N^oli Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı fərqli terminologiyadan, müəyyən hallarda isə 16N^oli Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında olan terminologiyalardan istifadə edir. Ən əhəmiyyətli misallar kimi İctimai Sektor üçün 17 No.-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında istifadə edilən “gəlir”, “Maliyyə fəaliyyətinin nəticələrinə dair hesabat” və “xalis aktiv/kapital” terminlərini göstərmək olar. 16N^oli Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında ekvivalent terminlər isə “mənfəət”, “gəlir hesabatı” və “kapital” terminləridir.

İctimai Sektor üçün 17 No. -li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı 16N^oli Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartında “gəlir” termini ilə müqayisədə daha geniş məna kəsb edən “xalis gəlir” terminindən istifadə etmir.

İctimai Sektor üçün 17 No.-li Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı torpaq, tikili və avadanlığın yenidən qiymətləndirilməsinin təkrarlanması üzrə Tətbiq üzrə Göstərişlərdən ibarətdir. 16N^oli Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartı isə belə göstərişlərdən ibarət deyil.